

DANE STATYSTYCZNE O BEZDOMNOŚCI W POLSCE

Raport dla Europejskiego Obserwatorium Bezdomności FEANTSA

Julia Wygnańska, Europejskie Obserwatorium Bezdomności
Julkiw@yahoo.com

WSTĘP

Raport statystyczny o bezdomności w Polsce jest w większym stopniu mapą niezbadanych obszarów niż prezentacją uzyskanych danych liczbowych opisujących wielkość i charakter bezdomności i wykluczenia mieszkaniowego. Jedną z przyczyn są różnice między formami pomocy dla bezdomnych występującymi w Polsce i pozostałych krajach Unii. Niektóre usługi świadczone w Europie nie mają w Polsce swoich odpowiedników np. foyer. Po drugie, w Polsce zauważalna jest przepaść między świadczonymi formami pomocy a ogólnopolskimi danymi na temat ich charakteru, zakresu czy stopnia wykorzystania jednym słowem standardu. Przykładem mogą być mieszkania treningowe określane również kontraktowymi, których z pewnością w ostatnich latach powstało wiele, jednak żadne zbiorcze dane na ich temat nie są dostępne. Nie ma również zgody co do standardu tej formy pomocy, co powoduje trudności w odróżnieniu jej od innych i przypisaniu do jednej z kategorii operacyjnych ETHOS.

Część ze wskazanych trudności wynika z faktu, iż system pomocy bezdomnym jest w znakomitej większości tworzony przez organizacje pozarządowe, które ze swej natury są niezależne i zróżnicowane w wizjach realizowania swoich misji. Chociaż od wielu lat funkcjonują znane i ustabilizowane duże organizacje zajmujące się problemem bezdomności, to wciąż nie zdołały one wprowadzić standardów wyznaczających zakresy poszczególnych usług na poziomie wykraczającym poza jedno miasto i jego najbliższe okolice. Z tego powodu agregowanie jakichkolwiek danych dotyczących nawet najbardziej popularnych usług (np. noclegowni) jest obciążone dużym błędem, ponieważ prawie każda z nich ma inny standard i nie wiadomo do której kategorii ETHOS powinna być zaliczona.

I. POLSKIE ŹRÓDŁA DANYCH NA TEMAT BEZDOMNOŚCI

Bazy danych o organizacjach i instytucjach zajmujących się pomocą osobom bezdomnym

Niewątpliwie na wysokim poziomie prowadzone są w Polsce bazy danych o organizacjach pozarządowych. Od 1990 stowarzyszenie KOLON/JAWOR administruje całym systemem takich baz. Pierwotnie dotyczyły one organizacji pozarządowych jako takich, z czasem zaczęły być wyodrębniane bazy dotyczące organizacji działających w określonej dziedzinie i wzbogacane o instytucje niekoniecznie pozarządowe działające na tym samym polu. Wiele baz branżowych zarządzanych przez inne instytucje było tworzonych we współpracy ze Stowarzyszeniem i odwrotnie, stowarzyszenie tworząc swoje zbiory korzystało z wiedzy i danych organizacji branżowych.

Obecnie istnieją cztery ogólnopolskie (lub prawie ogólnopolskie) zbiory danych dostępne za pośrednictwem Internetu, dotyczące wyłącznie instytucji i organizacji działających na rzecz osób bezdomnych i jedna bardziej wyspecjalizowana. Wszystkie dotyczą tej samej grupy podmiotów, różnią się stopniem dotarcia do nich i uwzględnienia w swoich zbiorach. Dane liczbowe pochodzące z poszczególnych baz nie mogą być sumowane.

Tytuł bazy	WWW i instytucja prowadząca
Organizacje i instytucje działające na rzecz osób bezdomnych	www.bazy.ngo.pl Stowarzyszenie KLON/JAWOR
Informator o placówkach pomocy bezdomnym w Polsce	www.bratalbert.org.pl/informator/index.htm Stowarzyszenie Pomocy im. Św. Brata Alberta
Bank Informacji Pomoc Bezdomnym	www.caritas.pl/index_pl.php?show=bezdomni CARITAS POLSKA
Bezdomni – baza	www.wrzos.org.pl/?m=26

	Wspólnota Robocza Związków Organizacji Socjalnych
Baza danych Porozumienia „Niebieska linia” ¹	www.niebieskalinia.pl/pages.php?assign=adresy Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie

Zbiory danych o osobach bezdomnych

Wiele organizacji prowadzi jakieś kartoteki lub rejestry dotyczące swoich podopiecznych. Jest to czynione według w miarę stałego kwestionariusza, systematycznie i rzetelnie. Prawdopodobnie większość kartotek jest już skomputeryzowana, jednak głównie ze względu na regulacje dotyczące ochrony danych osobowych są one udostępniane jedynie pracownikom organizacji na potrzeby prowadzenia pracy socjalnej. Niewielu badaczy ma do nich dostęp. Zazwyczaj w placówkach prowadzonych przez jedną organizację kwestionariusz jest ujednolicony. W Warszawie wszystkie placówki finansowane choćby w części ze środków gminy/miasta są zobowiązane do prowadzenia „Karty Mieszkańca”, czyli ujednoliconego kwestionariusza zaprojektowanego specjalnie z myślą o tych placówkach w 1998 roku. Organizacje są zobowiązane do przekazywania sponsorowi kwartalnych zestawień danych gromadzonych w kartach.

Bogate zbiory danych o osobach bezdomnych posiadają między innymi:

- Pogotowie Interwencji Społecznej z Warszawy (kwestionariusz własny)
- Fundacja Pomocy im. Św. Brata Alberta (kwestionariusz własny stosowany w całej Polsce)
- Referat ds. osób Bezdomnych Gdańskiego Ośrodka Pomocy Społecznej (baza o osobach bezdomnych korzystających ze świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej)²

Nie jest znana żadna baza danych o osobach bezdomnych wykraczająca poza podopiecznych jednej placówki.

Spis powszechny ludności i mieszkań 2002

W 2002 roku Główny Urząd Statystyczny przeprowadził pierwszy od 1988 roku spis powszechny ludności i mieszkań³. Spis odbył się na terenie całej Polski między 21 maja a 8 czerwca 2002 roku. Zdaniem głównego komisarza spisowego *znaczenie spisu w Polsce jest wciąż duże, bowiem dostarcza on wielu unikalnych danych nieosiągalnych w żadnych rejestrach*. Spisem objęto:

- osoby stale zamieszkałe i czasowo przebywające w mieszkaniach, budynkach, obiektach i pomieszczeniach;
- mieszkania i budynki, w których znajdują się mieszkania zamieszkane lub niezamieszkane oraz zamieszkane obiekty zbiorowego zakwaterowania i inne zamieszkane pomieszczenia nie będące mieszkaniami.
- Po raz pierwszy w historii spisów powszechnych spisem objęto również *osoby nie mające miejsca zamieszkania*.

¹ Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy „Niebieska linia”, prowadzi telefon zaufania i na potrzeby udzielania informacji posiada bazę danych o instytucjach świadczących pomoc ofiarom przemocy. Na stronach internetowych dostępne są dane o nazwie instytucji i jej adresie. Nie ma danych pozwalających na zaliczenie placówki do określonej kategorii ETHOS. W ankiecie dla instytucji, na podstawie której baza została stworzona w formach pomocy znajduje się pozycja „nocleg”. Wśród problemów, z jakimi można się zgłaszać jest przemoc, przemoc seksualna, problemy rodzinne, a wśród klientów ofiary dzieci, ofiary kobiety, ofiary mężczyźni, sprawcy przemocy dorośli, sprawcy przemocy młodociani. Pracownicy pogotowia mogą udzielić informacji o liczbie placówek świadczących pomoc w formie noclegu kobietom i dzieciom ofiarom przemocy na podstawie szybkiej analizy bazy.

² Niektóre ośrodki pomocy społecznej w swojej strukturze organizacyjnej wydzielają specjalistyczne zespoły powołane wyłącznie do udzielania pomocy osobom bezdomnym. Prowadzą szczegółowe bazy danych zawierające informacje o osobach, którym pomoc została udzielona. Zespoły powstają zazwyczaj w dużych miastach, w których po pomoc zgłasza się szczególnie duża liczba osób bezdomnych. Dostęp do bazy mają wyłącznie pracownicy ośrodków. O istnieniu takie zespołów wiadomo w Gdańsku, Gdyni i Wrocławiu.

³ Opis metodologii spisu w języku angielskim znajduje się na stronie internetowej Głównego Urzędu Statystycznego www.stat.gov.pl.

W ramach przygotowań do spisu w niektórych miastach (Warszawa, Gdańsk) regionalne urzędy statystyczne konsultowały metodologię przeprowadzenia spisu w placówkach dla bezdomnych z ekspertami z dziedziny pomocy społecznej i działaczami organizacji pozarządowych pracujących na rzecz osób bezdomnych. Dyskutowano min. porę dnia najwłaściwszą dla przeprowadzania spisu (wieczorem), ujawnianie bądź nie planowanej daty spisu osobom bezdomnym oraz sposoby zapewnienia bezpieczeństwa rachmistrzom spisowym.

Definicje stosowane w spisie istotne z punktu widzenia raportu były następujące:

Mieszkanie jest to lokal składający się z jednej lub kilku izb, łącznie z pomieszczeniami pomocniczymi, wybudowany lub przebudowany do celów mieszkalnych, konstrukcyjnie wydzielony (trwałymi ścianami) w obrębie budynku, do którego to lokalu prowadzi niezależne wejście z klatki schodowej, ogólnego korytarza, wspólnej sieni bądź z ulicy, podwórza lub ogrodu.

Za *izbę* uznano pomieszczenie w mieszkaniu oddzielone od innych pomieszczeń stałymi ścianami sięgającymi od podłogi do sufitu, z bezpośrednim oświetleniem dziennym i o powierzchni nie mniejszej niż 4 m². Izbami są pokoje oraz kuchnie spełniające powyższe kryteria. Inne pomieszczenia w mieszkaniu, takie jak: przedpokój, hol, łazienka, ubikacja, spiżarnia, schowek, garderoba, alkowa, obudowana weranda, ganek, są *pomieszczeniami pomocniczymi* i nie uznaje się ich za izby.

Powierzchnia użytkowa mieszkania jest to suma powierzchni wszystkich pomieszczeń znajdujących się w obrębie mieszkania, a w szczególności: pokoi, kuchni (z oknem i bez okna), alków, spiżarni, przedpokoi, holi, łazienek, ubikacji, obudowanej werandy lub ganku oraz innych pomieszczeń służących mieszkalnym lub gospodarczym potrzebom mieszkańców lokalu, bez względu na ich przeznaczenie i sposób użytkowania.

Obiektem zbiorowego zakwaterowania jest zespół pomieszczeń zlokalizowanych w jednym lub kilku budynkach, zajętych przez jeden zakład świadczący usługi opiekuńczo-wychowawcze, opiekuńczo-lecznicze, hotelarskie bądź inne, w których zamieszkuje zwykle większa liczba osób.

Obiekty zbiorowego zakwaterowania można podzielić ze względu na okres zamieszkania na:

- stałego zamieszkania, są to: domy pomocy społecznej dla emerytów, zakłady opiekuńczo lecznicze dla przewlekle chorych lub upośledzonych, klasztory, domy zakonne,
- dłuższego zamieszkania, są to: internaty, domy studenckie, hotele pracownicze, domy dziecka,
- krótkotrwałego pobytu, są to m. in.: hotele, motele, pensjonaty, domy wczasowe, a także szpitale, sanatoria, prewentoria.

Wśród obiektów zbiorowego zakwaterowania wymieniono min. *obiekty zbiorowego zakwaterowania dla bezdomnych* oraz *domy pomocy społecznej dla samotnych kobiet w ciąży lub z małymi dziećmi*.

Zamieszkane pomieszczenia nie będące mieszkaniami to pomieszczenia nie przystosowane do celów mieszkalnych znajdujące się w budynkach mieszkalnych lub innych (biurowym, handlowym, gospodarskim itp.), pomieszczenia półtrwałe wzniesione do zamieszkania w nich osób przez ograniczony czas, pomieszczenia prowizoryczne (np. szopa, komórka) lub obiekt ruchomy (np. barakowóz, wagon kolejowy, przyczepa kempingowa, jacht, barka);

Dane spisowe istotne dla ETOHS:

Do chwili obecnej nie powstało żadne opracowanie tematyczne poświęcone wprost osobom bezdomnym, czy też nie posiadającym miejsca zamieszkania, czy też zagrożonym wykluczeniem mieszkaniowym⁴. Cytowane dane i definicje pochodzą z raportu pt. "Mieszkania 2002" z sierpnia 2003 roku oraz „Ludność. Stan i struktura demograficzno – społeczna” z lipca 2003.

- Zarejestrowano 771 obiektów zbiorowego zakwaterowania dla bezdomnych, w których spisano 13997 osób zaliczonych do grona stałych mieszkańców. W raportach nie ma dokładnej definicji „obektu zbiorowego zakwaterowania przeznaczonego dla bezdomnych” ani też sposobu zaliczania osoby do grona stałych mieszkańców. W niektórych tabelach jako obiekty wymienione są same schroniska lub schroniska i noclegownie. Niemożliwe jest przypisanie otrzymanych liczb do jednej bądź kilku kategorii definicji operacyjnej bezdomności i wykluczenia mieszkaniowego. Prawdopodobnie jednak za obiekty zbiorowego

⁴ Możliwe jest zamówienie w GUS i otrzymanie danych bardziej szczegółowych, nie ujętych w publikacjach.

zakwaterowania dla bezdomnych uznano placówki z kategorii 2 i 3 czyli noclegownie i schroniska o różnym okresie pobytu.

- Zarejestrowano 112 „domów pomocy społecznej dla samotnych kobiet w ciąży lub z małymi dziećmi”, w których spisano 2271 osób zaliczonych do grona stałych mieszkańców.
- Spisano 5700 zamieszkanycy pomieszczeń nie będących mieszkaniami oraz 11500 zamieszkujących w nich osób.
- Ogólna liczba osób nie mających miejsca zamieszkania nie jest podana we wspomnianym raporcie, istnieje natomiast możliwość ich uzyskania poprzez złożenie zamówienia w GUS. W liczbie tej zawarte są zarówno osoby mieszkające w miejscach zbiorowego zakwaterowania dla bezdomnych jak i osoby przybywające w miejscach niemieszkalnych oraz inne.
- Liczba osób zamieszkujących w mieszkaniach o warunkach substandardowych została ustalona na 6481200.
- Liczba osób, na które przypada 7 m² i mniej powierzchni użytkowej została ustalona na 225828. Grupę tę można uznać za zamieszkującą w warunkach przeludnienia.

Opinie ekspertów na temat spisu wśród osób bezdomnych są raczej sceptyczne. Zastrzeżenia budzi zarówno sposób przeprowadzania spisu jak i otrzymane wyniki. Po pierwsze, spis przeprowadzany był późną wiosną pod koniec maja, gdy warunki atmosferyczne już od wielu tygodni nie są wymagające i pozwalają osobom bezdomnym na nie korzystanie z pomocy placówek. Po drugie, konkretna data badania w placówkach dla bezdomnych miała być utajniona, jednak w jakiś sposób przeciekła do mieszkańców schronisk. Zdaniem pracowników warszawskich placówek wiele osób nie chciało się poddać spisowi i na czas jego przeprowadzenia wyprowadziło się. Uważa się, że w Warszawie spis się nie udał.

Województwo Pomorskie jest jedynym w Polsce, w którym istnieją dane porównawcze, pozwalające na częściową weryfikację wyników uzyskanych w tym regionie. Dwukrotnie (2001, 2003) przeprowadzono tam Badanie Socjodemograficzne osób bezdomnych min. zamieszkujących placówki oraz przebywających w miejscach niemieszkalnych. Definicja placówki mniej więcej pokrywa się z definicją obiektu zbiorowego zakwaterowania dla bezdomnych stosowaną w spisie. W obydwu przypadkach sprowadza się do zgrubnego przytoczenia rodzajów placówek/obiektów: schroniska i noclegownie dla bezdomnych. Nie są stosowane żadne ograniczenia związane z charakterem usługi czy dopuszczalnym czasem pobytu. Dane dotyczące osób w placówkach zebrane w badaniu niezależnym i spisie można porównywać.

Liczby mieszkańców placówek uzyskane w obydwu edycjach badania socjodemograficznego pokrywają się z liczbą osób przebywających w obiektach zbiorowego zamieszkania dla bezdomnych stwierdzoną podczas spisu powszechnego 2002:

	Liczba osób w placówkach/ obiektach zbiorowego zakwaterowania dla bezdomnych
Badanie socjodemograficzne 2001	1021
Spis powszechny 2002	1101
Badanie socjodemograficzne 2003	1068

W chwili obecnej niemożliwe jest niestety porównanie wyników dotyczących osób przebywających w miejscach niemieszkalnych, bowiem GUS nie opublikował ich jeszcze. Publikacja spodziewana jest pod koniec 2005 roku i ma zwierać ocenę jakości spisu, ze szczegółową analizą badanie wśród osób bezdomnych.

Statystyki pomocy społecznej

Pomoc społeczna w Polsce w Ustawie o pomocy społecznej z 12 marca 2004 roku jest zdefiniowana jako *instytucja polityki społecznej państwa, mająca na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości.* Za organizowanie pomocy odpowiedzialne są organy administracji rządowej i samorządowej, które mogą współpracować min. z organizacjami pozarządowymi. Każdy ośrodek pomocy społecznej opracowuje sprawozdania ze sposobu alokacji przekazanych do jego dyspozycji środków, które ostatecznie trafiają do Ministerstwa Pomocy Społecznej gdzie są sumowane i w postaci rocznych zestawień danych udostępniane min. są na stronach internetowych. Najnowsze sprawozdanie zamieszczone na stronie dotyczy 2003 roku.

Dane zawarte w sprawozdaniach uporządkowane są dokładnie według form pomocy dla osób bezdomnych zdefiniowanych w Ustawie o pomocy społecznej:

- Liczba osób (11181), którym udzielono pomocy w postaci schronienia.
- Liczba rodzin (26385) i osób w rodzinach (32 414), którym udzielono pomocy z powodu bezdomności (Ustawa o pomocy społecznej wymienia kilkanaście „trudnych sytuacji życiowych”, które mogą być powodem udzielenia świadczenia. Bezdomność jest jedną z nich)
- Liczbę noclegowni (163)(bez definicji noclegowni) wraz z liczbą miejsc (5123) i osób korzystających (14893) (rzeczywista liczba osób korzystających z tej formy pomocy w sprawozdawanym okresie) finansowanych z budżetów gmin ze środków na pomoc społeczną. Noclegownie podzielone są na dwie sekcje ze względu na podmiot prowadzący – oddzielne dane dotyczą noclegowni prowadzonych przez podmioty inne niż gmina.
- Liczbę noclegowni (3)(bez definicji) wraz z liczbą miejsc (181) i osób korzystających (707) (rzeczywista liczba osób korzystających z tej formy pomocy w sprawozdawanym okresie) finansowanych z budżetów powiatów ze środków na pomoc społeczną. Noclegownie podzielone są na dwie sekcje ze względu na podmiot prowadzący – oddzielne dane dotyczą noclegowni prowadzonych przez podmioty inne niż powiat.

Gromadzone dane dotyczą wyłącznie pomocy udzielanej bądź też finansowanej przez państwowe jednostki pomocy społecznej. Z pewnością są niepełne, ponieważ wiele noclegowni i schronisk jest prowadzonych przez organizacje pozarządowe, które środki z gminy czy powiatu uzupełniają dotacjami od innych instytucji i osób prywatnych. Pomoc wykazana w sprawozdaniach dotyczy wyłącznie tej jej części finansowanej ze środków państwowych. Na przykład, jeśli w schronisku połowa łóżek jest finansowana ze środków gminnych, a druga połowa ze środków własnych organizacji to w sprawozdaniu wykazane zostanie wyłącznie liczba miejsc i liczba osób korzystających wyłącznie z pierwszej połowy. Liczby pochodzące z omawianych zestawień należy uznać za zdecydowanie zaniżone.

Aby skorzystać z pomocy społecznej świadczonej przez państwo należy spełnić określone warunki np. udać się do pracownika socjalnego, określić swoją tożsamość i najlepiej poprzeć ją jakimś dowodem no i poddać się wywiadowi środowiskowemu. Wielu bezdomnych się na to nie decyduje. Ponadto istnieje pewna grupa bezdomnych, które nie potrzebują pomocy, które państwo może im zapewnić. Na przykład posiadają, renty lub emerytury pozwalające im na samodzielne opłacenie miejsca w schronisku, wobec czego pomoc gminy w postaci udzielenia bezpłatnego schronienia staje się zbędna. Osoby bezdomne, posiadające własne dochody pozwalające na pokrycie kosztów pobytu w schronisku w omawianych statystykach nie będą ujęte. Również osoby, których dochód będzie wyższy niż określone w Ustawie minimum dochodowe będą pominięte.

W rozumieniu przepisów Ustawy o pomocy społecznej noclegownie to rodzaj ośrodków wsparcia, czyli *półstacjonarnej formy pomocy służącej utrzymaniu osoby w jej naturalnym środowisku i przeciwdziałaniu instytucjonalizacji*. Jeśli *noclegownie* policzone w tabeli to placówki spełniające tę definicję, osoby przebywające w schroniskach, które z natury zapewniają pomoc stacjonarną, czyli całodobową nie będą ujęte. W kolejnym paragrafie jednak do ośrodków wsparcia zalicza się również *schroniska i domy dla bezdomnych*. Nie jest zatem jasne, które obiekty zostały ujęte w statystykach.

II. EUROPEJSKA TYPOLOGIA BEZDOMNOŚCI I WYKLUCZENIA MIESZKANIOWEGO ETHOS W POLSCE

Kategoria koncepcyjna BEZ DACHU NAD GŁOWĄ 1-2

1. Mieszkanie w miejscach publicznych

1.1 Spanie pod chmurką

Badanie socjodemograficzne Pomorskiego Forum na rzecz Wychodzenia z Bezdomności (PFWD)

Jedynie w Polsce dostępne dane na temat osób przebywających „pod chmurką” (inaczej w miejscach niemieszkalnych) pochodzą z badania socjodemograficznego przeprowadzonego dwukrotnie w 2001 i 2003 roku na terenie województwa pomorskiego przez PFWD. W badaniu przyjęto następującą kategoryzację przebywania osób bezdomnych: placówki (zarówno schroniska jak i noclegownie); miejsca niemieszkalne (pustostany, dworce PKP i PKS, kanały ciepłownicze, itd.); szpitale; zakłady penitencjarne; inne (u kolegi, znajomych, rodziny, na melinie); izby wytrzeźwień; działki i altany.

Pewnego wyjaśnienia wymaga kategoria działek i altanek, którą to nazwą potocznie określa się „pracownicze ogrody działkowe”, twór istniejący w Polsce od końca XIX w, któremu szczególną rangę nadano w czasach PRL i które w różnej kondycji przetrwały do dziś. Istnienie POD jest regulowane ustawowo i zgodnie z definicją zawartą w ustawie z 6 maja 1981r o pracowniczych ogrodach działkowych, POD to „obszar gruntu rolnego podzielony na działki przeznaczone pod uprawy ogrodowe i oddany w użytkowanie osób fizycznych, wyposażony w urządzenia do prowadzenia upraw ogrodowych oraz służący zarazem do wypoczynku użytkowników działek i innych osób.” Zgodnie z filozofią polski ludowej celem pracowniczych ogrodów działkowych było zapewnienie ludziom pracy i ich rodzinom aktywnego wypoczynku oraz możliwości prowadzenia - przede wszystkim na własny użytek - upraw ogrodnich. Ogrody działkowe są ulokowane w różnych częściach miast często w pobliżu centrum, lub odwrotnie na obrzeżach. Są podzielone na niewielkie działki, na których zazwyczaj znajduje się altanka, czyli mały domek ze schowkiem na narzędzia i pomieszczeniem do przebywania. Do działek doprowadzona jest woda na potrzeby prowadzenia upraw. Obecnie wiele działek jest opuszczonych, co w połączeniu z ich lokalizacją stanowi wspaniałe miejsce zaczepienia i dachu nad głową dla osób bezdomnych, które cenią sobie samodzielność i nie chcą poddać się rygorom schronisk. Niektóre ogrody działkowe są wręcz kolonizowane przez grupy bezdomnych, do tego stopnia, że ich użytkownicy przestają z nich korzystać. Według danych Polskiego Związku Działkowców w Polsce jest ponad 5200 pracowniczych ogrodów działkowych zajmujących blisko 44 tysiące ha powierzchni, na których terenie znajduje się 966 tys. zagospodarowanych działek pracowniczych.

Informacje o badaniu są dostępne na stronie internetowej PFWB w polskiej i angielskiej wersji językowej. Na jesieni 2005 roku planowane jest przeprowadzenie badania po raz trzeci.

Spis powszechny wśród osób przebywających w miejscach niemieszkalnych

Podczas Narodowego Spisu Ludności i Mieszkań 2002 podjęto próbę dotarcia do osób „nie mających miejsca zamieszkania” oraz zajmujących „pomieszczenia nie będące mieszkaniami”. Dane dotyczące pierwszej grupy nie zostały jeszcze opublikowane. Spisano natomiast 5700 pomieszczeń nie będących mieszkaniami oraz 11500 zamieszkujących w nich osób. Były to głównie pomieszczenia nie przystosowane do celów mieszkalnych znajdujące się w budynkach mieszkalnych lub innych (biurowym, handlowym, gospodarskim itp.), pomieszczenia półtrwałe wzniesione do zamieszkania w nich osób przez ograniczony czas, pomieszczenia prowizoryczne (np. szopa, komórka) lub obiekty ruchome (np. barakowóz, wagon kolejowy, przyczepa kempingowa, jacht, barka).

W 2002 r. spisano ogółem 37813 tys. ludności, która tworzyła 13337 tys. Gospodarstw domowych, z czego 13331 tys. gospodarstw zamieszkiwało mieszkania, a pozostałych 6 tys. zajmowało pomieszczenia nie będące mieszkaniami, tj. strych, pralnia, suszarnia, garaż, pomieszczenia inwentarskie, barakowóz, wagon kolejowy, przyczepa kempingowa, barak, szopa, komórka.

Dworce kolejowe w dużych miastach

Znanym skupiskiem osób bezdomnych są dworce kolejowe. W 1991 roku przeprowadzono analizę kartoteki bezpłatnego punktu pomocy medycznej prowadzonego na Dworcu Warszawa Centralna przez organizację charytatywną. Zdaniem badaczki, w tym czasie na Dworcu przebywało około 300 osób bezdomnych.

Systematyczne badania ilościowe i jakościowe były prowadzone w latach 90s na dworcu kolejowym we Wrocławiu.

Ogrzewalnie

Szczególną formą pomocy dla osób bezdomnych w Polsce adresowaną są ogrzewalnie. Ogrzewalnia to wydzielone pomieszczenie w miejscach szczególnej koncentracji osób bezdomnych zazwyczaj na dworcach kolejowych, wyposażone w miejsca do siedzenia, zaplecze sanitarne pozwalające na wykonanie podstawowych zabiegów higienicznych, zapewniające możliwość ugotowania wody, oświetlone i jak sama nazwa wskazuje ogrzewane. Dane ogólnopolskie na temat liczby ogrzewalni oraz korzystających z nich osób nie są dostępne.

1.2. Podopieczni streetworkerów

Terminem używanym w ETHOS jest *ang. outreach service*, który w Polsce nie ma bezpośredniego odpowiednika. Usługa ta polega na udzielaniu pomocy poza placówkami przez specjalne ekipy wyruszające w tym celu do miejsc popularnych wśród potrzebujących np. skwerów, placów i dworców docierając w ten sposób do najbardziej wykluczonych i najmniej zinstytucjonalizowanych klientów. Usługą zbliżoną i spotykaną w Polsce jest *street working*. Najczęściej ta forma pomocy jest adresowana do osób uzależnionych od narkotyków, prostytutek i czasem również osób bezdomnych, ponieważ grupy te często się pokrywają. Czasami rolę street workerów pełnią pracownicy socjalni, zdarza się to jednak rzadko, ponieważ są obciążani pracą innego rodzaju związaną z przyznawaniem świadczeń pieniężnych.

Usługi street workerów w środowiskach osób bezdomnych dopiero zaczynają być wprowadzane. Nie są ujęte w dostępnych bazach danych.

2. Przebywanie w noclegowni i/lub z koniecznością spędzenia kilku godzin w ciągu dnia w miejscach publicznych

2.1. Placówki bezpośredniego dostępu np. garkuchnie, punkty pomocy medycznej

2.2. Zaaranżowane na jedną lub kilka nocy (np. w tanim hotelu)

3.1. Schronisko krótkiego pobytu

W polskim systemie usług dla osób bezdomnych występują dwie zasadnicze formy pomocy mieszkaniowej: noclegownia i schronisko. Zwyczajowo, noclegownia to miejsce, w którym osoba bezdomna może spędzić noc, umyć się i otrzymać darmowy posiłek. Schronisko to miejsce, w którym można mieszkać przez pewien czas, korzystać z zaplecza sanitarnego, otrzymywać posiłki, choć nie jest to regułą, i mieć dostęp do pomocy pracownika socjalnego, choć też nie zawsze. Zazwyczaj w schronisku jest się przypisanym do konkretnego łóżka w konkretnym pokoju. Za pobyt płaci się proporcjonalnie do posiadanych dochodów.

Charakter usług bardzo często jest dostosowywany do aktualnych potrzeb. Zdarza się, że noclegownię trzeba opuścić podczas dnia, jednak wszystkie swoje rzeczy można w niej zostawić i przechować w zamkniętej szafce. Mieszkańcy miesiącami wracają na noc do tej samej noclegowni i tego samego łóżka, co czyni ją miejscem o nieco innym charakterze.

Posiadanie skierowania jako warunku przyjęcia do placówki nie jest warunkowane jej rodzajem tylko źródłem finansowania. Jeśli placówka posiada kontrakt z samorządem lokalnym na zapewnienie określonej liczby miejsc, to może przyjąć wyłącznie osoby ze skierowaniem z lokalnego ośrodka pomocy społecznej. Jeśli jest finansowana ze środków uzyskiwanych w konkursach grantowych i od osób prywatnych skierowania nie są wymagane. Dotyczy to w równym stopniu noclegowni jak i schronisk.

W języku potocznym i terminologii na co dzień stosowanej przez działaczy podział na opisywane dwa rodzaje placówek funkcjonuje bardzo dobrze i od wielu lat, jednak standardy każdej z tych usług nie są dokładnie opisane ani w regulacjach prawnych ani wewnętrznych dokumentach wypracowanych przez zainteresowane organizacje. W województwie pomorskim Pomorskie Forum na rzecz Wychodzenia z Bezdomności opracowało „Modelowe założenia standardów w systemie zhierarchizowanych placówek dla osób bezdomnych” i aktywnie zabiega o wprowadzenie ich w życie. W Warszawie przyjęto standard pracy socjalnej w placówkach dla bezdomnych. W miarę ujednoczone standardy funkcjonują również w ramach poszczególnych dużych ogólnopolskich organizacji zajmujących się osobami bezdomnymi na terenie całego kraju. Żadne z regulacji nie przebijają się jednak na forum ogólnopolskie.

W efekcie, w nazwach placówek znajdują się przeróżne określenia sugerujące istnienie całej gamy form pomocy: noclegownia, punkt noclegowy, schronisko, hostel, hotel socjalny, dom, przytulisko. Tymczasem zaliczanie placówki do jednej z kategorii odbywa się w sposób uznaniowy a za różnymi nazwami nie kryją się określone standardy.

Prawna definicja noclegowni i domu dla bezdomnych zawarta w Ustawie z dnia 29 kwietnia 2004 r. o finansowym wsparciu tworzenia w latach 2004-2005 lokali socjalnych, noclegowni i domów dla bezdomnych, jest bardzo ogólna i jedynym kryterium stosowanym dla ich odróżnienia jest stacjonarność (dom) lub pół stacjonarność (noclegownia) świadczonej pomocy:

Przez noclegownię należy przez to rozumieć budynek lub wyodrębnione części budynku, przeznaczone do udzielania noclegu osobom bezdomnym, wraz z pomieszczeniami pomocniczymi niezbędnymi do prawidłowego funkcjonowania noclegowni; Dom dla bezdomnych - należy przez to rozumieć budynek lub wyodrębnione części budynku, przeznaczone do udzielania całodobowego schronienia lub noclegu osobom lub rodzinom bezdomnym, wraz z pomieszczeniami pomocniczymi niezbędnymi do prawidłowego funkcjonowania domu dla bezdomnych.

Według ustawy o pomocy społecznej noclegownia jest jednym z rodzajów ośrodków wsparcia, środowiskową formą pomocy pół stacjonarnej służącą utrzymaniu osoby w jej naturalnym środowisku i przeciwdziałaniu instytucjonalizacji. Definicje ustawowe są niewystarczające i nieadekwatne do rzeczywistości – organizacje wychodzą w praktyce daleko poza nie ustalając znacznie bardziej szczegółowe wytyczne dla obydwu rodzajów placówek. Problem zaczyna się, gdy wytyczne trzeba upowszechnić i namówić wszystkich albo przynajmniej większość do ich stosowania.

Mimo tego, że wprowadzicie nieostry, ale jednak niezły zarysowany podział na noclegownie i schroniska funkcjonuje w praktyce w całej Polsce, nie jest on odzwierciedlony w żadnej z ogólnopolskich baz danych opisywanych w części wstępnej Raportu. Z tego względu nie jest możliwe zacytowanie jakichkolwiek liczb odrębnych dla kategorii 2.1., 2.3. i 3.1. ETHOS. Należy jednak podkreślić, że w Polsce funkcjonują obydwa rodzaje placówek. W sensie koncepcyjnym usługa umownie uznawana w Polsce za schronisko jest adresowana do osób „bez domu” i powinna być zaliczona do kategorii 3 ETHOS.

Dane zgromadzone w Bazie danych o organizacjach i instytucjach działających na rzecz osób bezdomnych KLON/JAWOR znajduje się 241 placówek zaliczonych do typu noclegownie, schroniska. Liczba ta obejmuje trzy operacyjne kategorie ETHOS: 2.1. Placówki bezpośredniego dostępu np. garkuchnie, punkty pomocy medycznej; 2.2. Zaaranżowane na jedną lub kilka nocy (np. w tanim hotelu); 3.1. Schronisko krótkiego pobytu. Dane dotyczące liczby miejsc i liczby osób z nich korzystających nie są dostępne.

Miejsca noclegowe o charakterze opisanym w kategorii 2.2. nie są postrzegane jako element systemu pomocy dla osób bezdomnych. Czasami są aranżowane przez gminy w przypadku wystąpienia jakiegoś rodzaju katastrofy np. pożaru sporej kamienicy, pęknięcia budynku itd. Dla ofiar wydarzeń losowych tego rodzaju, gminy czasem wynajmują pokoje w tanich hotelach, o czym donoszą media.

Kategoria koncepcyjna BEZ MIEJSCA ZAMIESZKANIA 3-7

3. Schroniska dla bezdomnych/ zakwaterowanie tymczasowe

3.1. Schronisko krótkiego pobytu

Obok noclegowni, schroniska zapewniające całodobową pomoc to podstawowy podmiot systemu pomocy bezdomnym w Polsce. Ich definicja została mniej więcej zarysowana wyżej. Podstawowe czynniki odróżniające schroniska od noclegowni to możliwość całodobowego pobytu oraz prowadzenie pracy socjalnej przynajmniej w zakresie umożliwiającym wyjaśnienie sytuacji mieszkaniowej (czy mieszkaniowiec ma prawo do jakiegoś lokalu, dlaczego z niego nie korzysta, co należałoby zrobić, żeby zaczął korzystać itd.) i prawnej mieszkańców (czy posiada miejsce stałego zameldowania, dowód osobisty, przysługujące świadczenia z pomocy społecznej, ubezpieczenie zdrowotne, obowiązek alimentacyjny itd.). Mniejsze znaczenie dla odróżnienia schroniska od noclegowni ma standard samego budynku, liczba pokoi i miejsc w pokojach, liczba łazienek, wspólna czy samodzielna kuchnia itd.

W kontekście kategorii omawianej w tym miejscu istotne jest wskazanie na różnice w dopuszczalnej maksymalnej możliwości pobytu w danym schronisku, gdyż one sprawiają, że w niektórych przypadkach schroniska świadczą pomoc o charakterze mieszkań przejściowych. Najczęściej występującym dopuszczalnym okresem pobytu są 3 do 6 miesięcy. Taki czas jest uznawany za wystarczający do uregulowania sytuacji mieszkaniowej i prawnej przeciętnych mieszkańców. W tym okresie praktycznie wyczerpują się możliwości udzielenia pomocy przez schronisko. Jest już jasne czy mieszkaniec ma szansę na powrót do środowiska, z którego pochodzi, czy trzeba dla niego poszukiwać rozwiązań innego rodzaju. Osoby, które nie wrócą do miejsca pochodzenia udadzą się do innego schroniska, (może w innym mieście) lub zostaną dłużej w tym samym, bowiem długość pobytu jest bardzo często dostosowywana do potrzeb konkretnych mieszkańców. Są osoby, które w schroniskach spędzają wiele lat np. w oczekiwaniu na przyznanie miejsca w domu pomocy społecznej dla osób starszych. W ich przypadku świadczona usługa ma charakter mieszkalnictwa przejściowego. Inną grupę stanowią oczekujący w kolejce na lokal socjalny, co również może trwać znacznie dłużej niż zwyczajowe pół roku.

Podsumowując, należy stwierdzić, że schroniska, chociaż powinny zajmować się świadczeniem pomocy bardzo czasowej pełnią często funkcje mieszkań przejściowych (choć standard mieszkania jest schroniskowy – czyli wieloosobowe pokoje), co jest w dużym stopniu spowodowane deficytem post-schroniskowych form pomocy w postaci np. mieszkań treningowych itd.

Niektóre organizacje prowadzące schroniska zaczynają stwarzać możliwości zapewniania wybranym mieszkańcom nieco innego wsparcia niż osiągalne w tradycyjnych schroniskach. W placówkach wyodrębniane są niezależne segmenty, pokoje z zapleczem sanitarnym przeznaczone dla osób *rokujących nadzieję na usamodzielnienie się*, których sytuacja mieszkaniowa jest na dobrej drodze ku rozwiązaniu, oczekujące na przyznanie już lokal socjalny, itd. Mieszkańcy płacą za korzystanie z tych pokoi, jednak wysokość opłat jest dostosowana do ich dochodów. Mogą korzystać z pomocy oferowanej przez schronisko np. usług pracownika socjalnego, opieki nad dziećmi, porad prawnika itd.

Okres korzystania z tej formy pomocy bardzo się różni i zazwyczaj jest dostosowany do potrzeb aktualnego klienta – waha się prawdopodobnie od kilku miesięcy do dwóch, trzech lat.

Niestety ustalenie liczby takich pokoi, a tym bardziej liczby osób z nich korzystających nie jest możliwe w oparciu o istniejące obecnie zbiory danych.

4. Schronienie dla kobiet

4.1. Zakwaterowanie w schronisku

W bazie danych **Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie "Niebieska Linia"** znajduje się 251 placówek, w których ofiary przemocy zarówno kobiety jak i dzieci mogą szukać pomocy w formie noclegu. W bazie nie ma informacji o liczbie miejsc, którymi dysponują poszczególne placówki ani liczbie osób, które korzystają z ich pomocy. Nie da się również rozstrzygnąć czy pomoc w formie noclegu ma charakter noclegowni, schroniska, czy wspieranego zakwaterowania.

Rachmistrze spisowi podczas spisu powszechnego ludności i mieszkań w 2002 roku dotarli do 2271 osób mieszkających w domach pomocy społecznej dla samotnych kobiet w ciąży i z małymi dziećmi. Domy pomocy to jedna z kategorii obiektów zbiorowego zakwaterowania. Nie jest jasne, jaki jest związek obiektów uznanych za „domy pomocy społecznej” w spisie z „domami pomocy społecznej” zdefiniowanymi w Ustawie o pomocy społecznej.

4.2. Wspierane mieszkania

W polskim systemie usług dla bezdomnych zarówno tych świadczonych przez organizacje pozarządowe jak i państwo nie istnieje wyodrębniona forma pomocy w postaci wspieranych mieszkań dla kobiet czy samotnych matek. W ramach państwowego systemu pomocy społecznej samotne matki mogą otrzymywać różnego rodzaju zasiłki i świadczenia pieniężne z tytułu samotnego wychowywania dzieci. Mogą również otrzymywać dodatek mieszkaniowy przeznaczony na pokrycie czynszu i rachunków za podstawowe świadczenia. Dodatek mieszkaniowy jest formą pomocy dostępną nie tylko samotnym kobietom, co powoduje, że trudno osoby z niego korzystające zaliczyć do omawianej kategorii ETHOS.

Za wspierane mieszkania można uznać tzw. pokoje hostelowe z możliwością dłuższego pobytu np. do dwóch lat, tworzone przy niektórych placówkach dla kobiet. Są przeznaczone dla mieszkanki, które posiadają pracę i roszą nadzieję na usamodzielnienie się np. mają przyznane przez gminę mieszkanie socjalne i czekają na nie w kolejce, są w trakcie regulowania swojej sytuacji rodzinnej, dzięki czemu będą mogły wrócić do mieszkania, z którego uciekły chroniąc się przed przemocą ze strony partnera, itd. Właścicielem pokoju jest schronisko, mieszkanki wnoszą miesięczne opłaty i mogą korzystać z różnego rodzaju wsparcia dostępnego w schronisku np. opieki nad dziećmi, pomocy pracownika socjalnego, prawnika czy psychologa.

Pokoje hostelowe to pomoc post-schroniskowa, która tak naprawdę powinna być ujęta w kategorii 'mieszkania przejściowe'. Jest organizowana jedynie przez kilka placówek w Polsce i dotyczy bardzo niewielkiej liczby kobiet. Odpowiednia kategoria nie funkcjonuje wśród typów/rodzajów/specjalizacji w żadnej z dostępnych ogólnopolskich baz danych. Czasem fakt prowadzenia pokoi hotelowych przez placówkę jest uwidoczniiony w jej nazwie, ale nie jest to regułą.

5. Zakwaterowanie dla uchodźców i imigrantów

5.1. Ośrodki recepcyjne

Wszyscy przekraczający polską granicę cudzoziemcy, wobec których wszczęta została procedura zmierzająca do nadania statusu uchodźcy lub azylu i którzy złożyli wnioski o udzielenie pomocy są kierowani do ośrodka recepcyjnego Urzędu ds. Repatriacji i Cudzoziemców. Na mocy Ustawy o cudzoziemcach z dnia 13.06.2003r. pomoc przyznawana jest tym cudzoziemcom, którzy wykażą, że nie posiadają środków finansowych wystarczających na pokrycie kosztów pobytu na terytorium Polski i nie posiadają innych możliwości zapewnienia sobie mieszkania i utrzymania.

Prawo osób ubiegających się o status uchodźcy lub azyl do pomocy państwa w zapewnieniu mieszkania, utrzymania i świadczeń medycznych jest realizowane w ośrodkach dla uchodźców, których obecnie jest w Polsce 16. Warunkiem umieszczenia w ośrodku jest poddanie się badaniom lekarskim i zabiegom sanitarnym oraz złożenie odpowiednich wniosków. Cudzoziemiec może przebywać w ośrodku w czasie postępowania o nadanie statusu uchodźcy oraz przez okres 14 dni od jej zakończenia. Cudzoziemiec, który uzyskał status uchodźcy, może przebywać w ośrodku przez trzy miesiące od zakończenia postępowania, o ile złoży odpowiedni wniosek. Jeżeli pobyt cudzoziemca w ośrodku jest niewskazany ze względu na jego stan zdrowia, albo ze względu na konieczność zapewnienia cudzoziemcowi bezpieczeństwa, może uzyskać w zamian świadczenia pieniężne.

W 2004 roku 8079 osób (blisko 90% z Federacji Rosyjskiej) ubiegało się o przyznanie statusu uchodźcy. Według danych Urzędu ds. Repatriacji i Cudzoziemców publikowanych na stronach UNHCR w 16 ośrodkach dla uchodźców w Polsce 26 maja 2005 przebywały 3153 osoby. Dane publikowane są w zestawieniach miesięcznych, kwartalnych i rocznych i dostępne na stronach internetowych Urzędu ds. Repatriacji i Cudzoziemców oraz UNHCR.

5.2. Zakwaterowanie dla repatriantów

Repatriacja jest rozumiana jako powrót do Ojczyzny i uzyskanie obywatelstwa przez osoby pochodzenia polskiego, które nigdy nie miały szansy mieszkać na terenie Polski. Dotyczy w większości osób, które same, lub których przodkowie byli ofiarami prześladowań narodowościowych i politycznych, deportacji i zsyłek głównie na teren azjatyckiej części byłego Związku Radzieckiego.

Repatriacja jest uznana za sprawę honoru państwa i formę wynagrodzenia historycznych krzywd rodakom ze wschodu, co znalazło wyraz w preambule do Ustawy o repatriacji uchwalonej 9 listopada 2000 roku. Jednak dostępne formy pomocy są bardzo ograniczone. Państwo nie zapewnia repatriantom nawet czasowego miejsca zamieszkania.

Zgodnie ze wspomnianą ustawą, repatriantem jest „osoba polskiego pochodzenia, która przybyła do Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie wizy wjazdowej w celu repatriacji z zamiarem osiedlenia się na stałe.” Wizę wjazdową w celu repatriacji otrzymują wyłącznie osoby (i ich rodziny), które przedstawią dowód

potwierdzający posiadanie „warunków do osiedlenia się” czyli lokalu mieszkalnego i źródeł utrzymania na co najmniej 12 miesięcy na terenie Polski. Osoby, które nie posiadają „warunków do osiedlenia się” wydawane jest jedynie przyrzeczenie wydania wizej wjazdowej w celach repatriacji.

Dowodem potwierdzającym posiadanie warunków do osiedlenia się są uchwały podejmowane przez jednostki samorządu lokalnego zobowiązujące je do zapewnienia mieszkania i źródeł utrzymania dla konkretnej rodziny lub decyzje w formie aktów notarialnych podejmowane przez rodziny przyszłych repatriantów. Samorządy lokalne mogą uzyskać z budżetu centralnego dotacje na spełnienie tych warunków np. remont odpowiedniego lokalu.

Według danych Urzędu ds. Repatriacji i Cudzoziemców w sumie w latach 1997 - 2004 o przyznanie wizej repatriacyjnej ubiegało się 6218 osób, z czego 171 w 2004 roku. W latach 1997 – 2004 w ramach repatriacji osiedliły się w Polsce 5573 osoby, z czego 372 w roku 2004. Należy jednak wziąć pod uwagę fakt, o którym informowała prasa i organizacje pozarządowe, że warunki życia repatriantów w Polsce są po pierwsze obiektywnie trudne i po drugie zdecydowanie niezgodne z ich wcześniejszymi wyobrażeniami na temat ojczyzny. Nie wszystkie gminy wywiązują się ze zobowiązania do zapewnienia mieszkania a zwłaszcza źródeł utrzymania. Repatrianci i ich rodziny mają ogromne problemy ze znalezieniem pracy i integracją ze społecznością lokalną. Wielu z nich w wyniku rozczarowania wraca do kraju, z którego przybyli. Statystyki na ten temat nie są publikowane na stronach URIC.

Dane o repatriacji dostępne są w zbiorczych zestawieniach rocznych na stronach internetowych Urzędu ds. Repatriacji i Cudzoziemców.

5.3. Zakwaterowanie dla migrujących pracowników

Hotele pracownicze były popularną formą zakwaterowania dla robotników w Polskiej Republice Ludowej. Ich likwidacja we wczesnych latach dziewięćdziesiątych spowodowana zmianami gospodarczymi i upadaniem dużych zakładów przemysłowych była jednym z najczęściej cytowanych powodów bezdomności. Bardzo duży odsetek mieszkańców placówek dla bezdomnych jako ostatnie miejsce zamieszkania wskazywał właśnie hotel robotniczy. Obecnie taka forma zakwaterowania dla pracowników praktycznie nie funkcjonuje.

6. Opuszczający instytucje

6.1. Instytucje karne

Zarówno w badaniach jak i opiniach ekspertów oraz praktyków jedną z najczęściej spotykanych przyczyn bezdomności w Polsce jest wcześniejszy pobyt w zakładzie karnym. Istnieje sporo organizacji pozarządowych wyspecjalizowanych w udzielaniu pomocy tej grupie osób.

Przed 2000 rokiem w polskich więzieniach przebywało średnio w każdym miesiącu około 54 tysiące osób. Od połowy 2000 roku notuje się gwałtowny wzrost liczby osadzonych. W 2004 roku było ich już około 80 tysięcy – liczba ta obejmuje zarówno osoby skazane na mocy prawomocnych wyroków oraz osoby przebywające w areszcie tymczasowym, który w Polsce bywa bardzo długotrwały.

Rokrocznie min. na stronach internetowych Ministerstwa Sprawiedliwości publikowane są informacje o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania, zawierające wszelkie statystyki dotyczące osób osadzonych (powód osadzenia, długość wyroku, itd., miejsce pochodzenia, wiek, itd.). W 2004 roku zakłady karne opuściło (nie licząc osób tymczasowo aresztowanych) blisko 50 tysięcy osób. Służby więzienne nie mają jednak obowiązku prowadzenia statystyk dotyczących osób bezdomnych lub zagrożonych bezdomnością opuszczających zakłady karne.

Pewne dane gromadzone są w Biurze Penitencjarnym Centralnego Zarządu Służby Więziennej. Biuro jest jednostką odpowiedzialną min. za pracę socjalną z więźniami i przygotowanie ich do życia po opuszczeniu zakładu karnego. Biuro na potrzeby swojej pracy gromadzi informacje o osobach, które na pół roku przed planowanym opuszczeniem więzienia chcą skorzystać z pomocy Biura. Poniższe dane pochodzą bezpośrednio z agencji. Są udostępniane osobom indywidualnym min. na potrzeby naukowe, nie są jednak nigdzie publikowane.

W 2004 roku spośród osób, które w okresie na pół roku przed planowanym wyjściem na wolność skorzystały z pomocy Biura Penitencjarnego 1310 zgodziło się na podjęcie przez Biuro interwencji w odpowiednich urzędach w celu wyjaśnienia i rozwiązania ich sytuacji mieszkaniowej. Są to osoby, które przed trafieniem do więzienia posiadały miejsce zamieszkania, jednak po jego opuszczeniu nie chcą do niego powrócić. Z tej liczby 980 osób zgodziło się na zamówienie miejsca w schronisku dla bezdomnych, 45 osób zostało skierowanych do domów pomocy społecznej. Wielu więźniów posiada meldunek w miejscu już od lat nieistniejącym np. państwowym gospodarstwie rolnym lub hotelu pracowniczym.

Zdaniem ekspertów z Biura z jego pomocy korzysta tylko część osób, które po opuszczeniu więzienia nie będą miały się gdzie podziąć. Mimo gotowości do udzielania pomocy i pełnej świadomości trudnej sytuacji tych osób. Biuro może udzielać pomocy wyłącznie osobom, które o nią wystąpią.

Każda osoba, która trafia do więzienia wypełnia dokumenty, w których podaje swoją tożsamość (weryfikowaną następnie przez pracowników) i dobrowolnie deklaruje adres zameldowania i/lub faktyczne miejsce pobytu (nie weryfikowane). W 2004 roku do więzień przyjęto 3120 osób, które zadeklarowały, że nie posiadają miejsca zamieszkania ani nie są nigdzie zameldowane (są wymeldowane donikąd). Średnio od połowy 2000 roku w skali roku do więzień trafia nie więcej niż 4000 takich osób. Podobne dane dotyczące więźniów opuszczających zakłady karne nie są dostępne.

Biuro penitencjarne posiada aktualizowaną na bieżąco bazę danych o placówkach świadczących specjalistyczną pomoc osobom opuszczającym zakłady karne. Do bazy mają dostęp pracownicy więzień oraz więźniowie. Oprócz wszelkich informacji adresowych zaznaczone są oferowane formy pomocy (np. schronisko, pobyt czasowy) oraz liczba miejsc w danej placówce. Nie ma danych dotyczących sumy miejsc oferowanych przez wszystkie placówki ani liczby osób, które z ich pomocy skorzystały.

6.2. Szpitale i instytucje opiekuńcze

Nie istnieją ogólnopolskie rejestry pozwalające na oszacowanie liczby osób, które są pacjentami instytucji zdrowotnych i wkrótce przestaną nimi być. Istnieje jednak powszechne przekonanie, że wielu pacjentów szpitali psychiatrycznych mogłoby mieszkać samodzielnie przy zapewnionych usługach opiekuńczych i środowiskowych. Ponieważ usług brakuje, osoby chore psychicznie latami zamieszkują w szpitalach.

Pracownikom socjalnym znane są przypadki osób bezdomnych, które trafiły do domu pomocy społecznej i następnie z niego uciekły powodowane brakiem akceptacji dla panujących tam warunków.

Wychowankowie państwowych domów dziecka stanowią grupę szczególnie narażoną na bezdomność. W latach dziewięćdziesiątych wychowywanie się w domu dziecka było drugą obok pobytu w zakładzie karnym najczęściej wskazywaną przyczyną bezdomności przez mieszkańców placówek dla bezdomnych.

7. Specjalistyczne zakwaterowanie wspierane

7.1. Wspierane mieszkania, 7.2. Wspierane mieszkania zbiorowe

Wspierane zamieszkanie to raczkująca forma pomocy w Polsce. To kolejny etap, do którego organizacje pozarządowe będące głównym dostarczycielem usług dla bezdomnych dopiero zaczynają dochodzić. W Polsce występuje ogólny deficyt niedrogich mieszkań dostępnych na wolnym rynku, co jest nie tyle problemem osób wychodzących z bezdomności (takie mieszkania byłyby dla nich i tak nieosiągalne), ale również dla wielu osób nie obciążonych syndromem bezdomności. Programy tzw. taniego budownictwa w postaci Towarzystw Budownictwa Socjalnego czy Habitat for Humanity Polska są adresowane do osób o dochodach raczej średnich niż małych.

Mieszkania dla bezdomnych – pomoc post-schroniskowa

a. Lokale socjalne

Mieszkania socjalne to najtańsze lokale osiągalne dla mieszkańców schronisk. Ich otrzymanie nie jest jednak łatwe. Lokalne socjalne to mieszkania o obniżonym standardzie należące do gminy i przez gminę przyznawane rodzinom o niskich dochodach, nie pozwalających na pokrycie czynszu w lokalach komunalnych. Zazwyczaj lokale socjalne ulokowane są w dzielnicach o mniej korzystnym układzie sąsiedzkim i komunikacyjnym. Często tworzą getta. Nie jest rzadkością skoncentrowanie wielu lokali socjalnych w jednym dziesięciopiętrowym bloku. Wiele z nich wymaga natychmiastowego remontu.

Pomimo bardzo niskiego standardu lokali wiele rodzin stara się o nie oczekując w wieloletnich kolejkach. Wśród nich są osoby, które już mają przyznany lokal, a nie mogą go otrzymać, ponieważ gmina ich nie posiada. Kolejną barierą szczególnie istotną z punktu widzenia bezdomności jest możliwość przyznania lokalu socjalnego wyłącznie osobie zameldowanej lub ostatnio zameldowanej na terenie danej gminy. Wielu bezdomnych opuściło swoje gminy, i są bezdomni właśnie dlatego, że nie chcą lub nie mogą do nich wracać. Wymagają wsparcia mieszkaniowego w miejscu, w którym chcą przebywać. W rezultacie mieszkania socjalne pomagają wyjść z bezdomności jedynie marginalnej grupie potrzebujących.

b. Wolski Program Reintegracji Społecznej „Druga szansa”

Innowacyjnym rozwiązaniem w zakresie pomocy post-schroniskowej dla osób bezdomnych jest Wolski program reintegracji społecznej „Druga Szansa”. Program jest oparty o współpracę między władzami gminy/dzielnicy, w których gestii leży zapewnienie lokali socjalnych osobom potrzebującym, organizacją pozarządową zajmującą się reintegracją społeczną grup wykluczonych i włączaniem sektora prywatnego do tego procesu oraz placówkami dla bezdomnych o czasowym okresie pobytu. Podstawowym celem jest zapewnienie bezpieczeństwa mieszkaniowego osobom bezdomnym psychicznie gotowym do podjęcia próby samodzielnego życia, ale wymagającym wsparcia w pierwszym jej okresie.

W każdym mieście znajduje się pula lokali socjalnych, które ze względu na swój stan nie znajdują lokatorów (osoba, której przyznano lokal może dwukrotnie odmówić wprowadzenia się do zaproponowanego jej przez gminę lokalu). Są to mieszkania wymagające gruntownych remontów, na które przeciętni kandydaci nie mają środków. W jednej z warszawskich dzielnic zidentyfikowano takie lokale, wyremontowano je w oparciu o środki sponsorów i pracę przyszłych mieszkańców wybranych przez lokalny ośrodek pomocy społecznej spośród użytkowników schronisk. W lokalach zakwaterowano dziesięć osób z rodzinami. Zapewniono im wsparcie pracownika socjalnego i psychologa. Całość programu objęta jest bieżącą ewaluacją.

c. Mieszkania kontraktowe/treningowe

Zapewnienie mieszkania jest kosztowne, tak samo jak zapewnienie wsparcia niezbędnego zwłaszcza w pierwszym okresie wykorzystywania lokalu przez wychodzącego z bezdomności mieszkańca. Leży to poza zasięgiem większości organizacji prowadzących schroniska. Aby ten próg przeskoczyć niezbędna jest współpraca z samorządem lokalnym i sektorem prywatnym. W niektórych miejscach w Polsce udaje się taką współpracę nawiązać. Organizacje otrzymują od gminy np. barak albo niewykorzystany od lat budynek, remontują go (często z udziałem przyszłych mieszkańców), wyposażają i przeznaczają dla osoby, która jest na drodze do wyjścia z bezdomności, ma szansę na otrzymanie w niedalekiej przyszłości mieszkania i jest gotowa ponosić część opłat. Takie mieszkania określa się kontraktowymi lub treningowymi jednak za tymi pojęciami nie stoi ścisła i powszechnie podzielana definicja. Według „Modelowych założeń standardów w systemie zhierarchizowanych placówek dla osób bezdomnych” przygotowanych i promowanych przez Pomorskie Forum na rzecz Wychodzenia z Bezdomności mieszkanie treningowe/kontraktowe to forma pomocy adresowana do *osób zmotywowanych do zmiany trybu życia, oczekujących na przydział samodzielnego mieszkania, realizujących indywidualne programy wychodzenia z bezdomności*. Standardowe elementy pomocy to stałe monitorowanie postępów mieszkańców przez pracowników socjalnych oraz objęcie mieszkańca pracą socjalną. Mieszkanie powinno być samodzielne, może to być również wydzielony pokój z odpowiednim zapleczem sanitarnym. Z dużym prawdopodobieństwem można przypuścić, że lokalne organizacje mogą przyjmować definicję znacząco różniącą się od cytowanej np. dopuszczanym czasem wykorzystywania mieszkania przez jedną osobę. Za mieszkania treningowe niektórzy mogą uznać również pokoje hostelowe przy schroniskach opisane w kategorii 3.

Mieszkaniami treningowymi określane są również domy tworzone dla osób z upośledzeniem umysłowym jako alternatywa dla domu pomocy społecznej lub szpitala. Bywają zakładane przez grupy rodziców, którzy w trosce o los swoich zależnych dorosłych dzieci starają się zapewnić im miejsce zamieszkania i opiekę po swojej śmierci.

Niestety informacje o liczbie mieszkań treningowych czy kontraktowych funkcjonujących w Polsce ani liczbie korzystających z nich osób nie przedostały się jeszcze do prowadzonych zbiorów danych. Na podstawie informacji zamieszczanych na stronach internetowych organizacji oraz relacji prasowych wiadomo o kilku programach tego rodzaju realizowanych w Poznaniu i okolicach, Trójmieście, Wrocławiu i Warszawie. Póki co, jednak objęte są nimi śladowe liczby bezdomnych. Wszystkie inicjatywy są oddolne i jak do tej pory państwo ich nie przechwytyje i nie zapewni możliwości upowszechniania na skalę masową.

d. Dostępne budownictwo

Nieco inną formą rozwijania wspieranego mieszkalnictwa w Polsce jest program taniego budownictwa realizowany przez Stowarzyszenie na rzecz Dostępnego Budownictwa Barka - Darzybór" przy wsparciu Fundacji Pomocy Wzajemnej Barka. Zdaniem inicjatorów przedsięwzięcia jest to modelowy projekt, który ma szansę upowszechnić się w Polsce i wypełnić deficyt tanich mieszkań. Projekt przewiduje wybudowanie osiedla, w którym docelowo znajdą się mieszkania dla ponad 100 osób. Podobne projekty realizowane są również przez Stowarzyszenie MONAR.

e. Wspólnoty

Pewną formą wspieranego mieszkalnictwa są wspólnoty skupiające nieduże grupy osób bezdomnych (od 15 do 35) dzielących jeden budynek i wspólnie gospodarujących. Zawiązywane są przez działaczy i społeczników, którzy w bezpośredniej pracy z bezdomnymi i dzieleniu gospodarstwa domowego widzą sposób na przełamanie syndromu bezdomności. Wspólnoty zazwyczaj powstają w warunkach wiejskich i dążąc do ekonomicznej samowystarczalności prowadzą różnego rodzaju działalność np. ekologiczne farmy, hodowle królików, kóz i innych zwierząt, uprawy.

Wspólnoty kierują się określonymi zasadami mówiącymi o współdziałaniu, rozwoju osobistym, działaniu na rzecz dobra wspólnego i poszanowaniu własności prywatnej. Warunkiem pobytu we wspólnocie jest zachowanie abstynencji alkoholowej. We wspólnotach Fundacji Barka, która jest pomysłodawcą i pionierem w organizowaniu tej formy pomocy w Polsce ważnym elementem życia wspólnotowego są spotkania mieszkańców przy wspólnym stole, gdzie omawia się wszelkie sprawy dnia codziennego, problemy i sukcesy mieszkańców.

I choć wielu mieszkańców wspólnot uznaje je za swoje mieszkania i co za tym idzie uważa się za osoby, które wyszły z bezdomności, to niestety wspólnoty jako miejsca bardzo zależne od infrastruktury zapewnianej przez animujące je organizacje zaliczyć należy do formy wspieranego, a nie docelowego mieszkalnictwa.

Oprócz Barki podobne wspólnoty prowadzi na terenie województwa świętokrzyskiego Fundacja Domy Wspólnoty „Chleb Życia”.

f. Mieszkania chronione

Jedyną formą wspieranego mieszkalnictwa zdefiniowaną w polskim prawie są tzw. mieszkania chronione. Według nowej Ustawy o pomocy społecznej obowiązującej od maja 2004 roku *mieszkanie chronione jest formą pomocy społecznej przygotowującą osoby tam przebywające, pod opieką specjalistów, do prowadzenia samodzielnego życia lub zastępującą pobyt w placówce zapewniającej całodobową opiekę. Mieszkanie chronione zapewnia warunki samodzielnego funkcjonowania w środowisku, w integracji ze społecznością lokalną.* Według ustawy o pomocy społecznej pobyt w mieszkaniu chronionym może być przyznany osobie, *która ze względu na trudną sytuację życiową, wiek, niepełnosprawność lub chorobę potrzebuje wsparcia w funkcjonowaniu w codziennym życiu, ale nie wymaga usług w zakresie świadczonym przez jednostkę całodobowej opieki.*

Tradycyjnie, adresatem tej formy pomocy są osoby z zaburzeniami psychicznymi i osoby opuszczające domy dziecka. Można jednak tworzyć je również dla uchodźców i bezdomnych, chociaż ci ostatni nie są wymienieni wprost w ustawie (bezdomność jest jedną z wymienionych w ustawie trudnych sytuacji życiowych będących podstawą do udzielenia pomocy społecznej). Statystyki pomocy społecznej podają ogólną liczbę mieszkań chronionych funkcjonujących w danym roku nie rozróżniając kategorii osób, dla których są one przeznaczone. Kilka mieszkań chronionych dla bezdomnych seniorów prowadzi we Wrocławiu Stowarzyszenie Pomocy Wzajemnej im. Stefana Kardynała Wyszyńskiego.

7.3 Foyers

Ten rodzaj pomocy mieszkaniowej dla osób bezdomnych w Polsce chyba nie jest wykorzystywany a z pewnością nie jest wyróżniony w żadnym zbiorze danych.

7.4. Zakwaterowanie dla nieletnich rodziców

W dostępnych ogólnopolskich bazach i zbiorach danych nie wyróżnia się kategorii domów dla nieletnich rodziców z dziećmi. Są one prawdopodobnie ujęte w kategorii domów/schronisk dla kobiet i samotnych matek. Schroniska prowadzone przez organizacje pozarządowe przyjmują kobiety raczej bez względu na fakt osiągnięcia pełnoletności. Niektóre placówki szczególnie te określane jako domy małego dziecka prawdopodobnie posiadają taką specjalizację, jednak ustalenie ich liczby na terenie Polski nie jest możliwe za pośrednictwem jakiegokolwiek ogólnopolskiego zbioru danych. Potwierdzają to specjaliści z Ogólnopolskiego Porozumienia na rzecz ofiar przemocy – w prowadzonej przez Porozumienie bazie nie da się wyodrębnić takiej kategorii, nie są im znane żadne rejestry z danymi na ten temat.

W danych pochodzących z Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku dotyczących osób przebywających w miejscach zbiorowego zakwaterowania została wyodrębniona kategoria domów pomocy dla samotnych matek, nie jest jednak sprecyzowane, w jakim wieku pozostają mieszkanki.

Kategoria koncepcyjna NIEZABEZPIECZONE ZAKWATEROWANIE 8 - 10

8. Bez umowy najmu

8.1. Zamieszkujący czasowo u rodziny lub przyjaciół (z konieczności, nie z wyboru) (dane dot. mieszkalnictwa i dane z instytucji pomocy społecznej).

Dane cytowane dla kategorii 8.1 i 8.2 pochodzą z Raportu *Warunki mieszkaniowe gospodarstw domowych i rodzin 2002* opracowanego na podstawie danych zgromadzonych podczas Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań w 2002 roku przez Główny Urząd Statystyczny.

W Polsce występuje stosunkowo duża liczba gospodarstw (4,6%) składających się z dwu lub więcej rodzin (według definicji spisowych pod pojęciem rodziny rozumie się małżeństwo bez dzieci i z dziećmi oraz jedno z rodziców z dziećmi. Rodzina w tym rozumieniu obejmuje tylko dwa pokolenia). W 2002 r. istniało 586 tys. gospodarstw dwurodzinnych i 26 tys. trzy i więcej rodzinnych. W wielu przypadkach występowanie takich gospodarstw wynika z braku mieszkań, co powoduje, iż młode rodziny zmuszone są mieszkać wspólnie z rodzicami. Nie ma jednak danych pozwalających na stwierdzenie czy osoby zamieszkujące u rodziny lub przyjaciół robią to z wyboru czy z konieczności. Jest kilka kategorii osób, które zamieszkują z rodzinami i o których wiadomo, że nie mają alternatywnego miejsca zamieszkania np. dorosłe osoby niepełnosprawne. Nie wiadomo jednak czy gdyby taka alternatywa była, osoby te chciałyby z niej skorzystać.

2 577 600 to liczba gospodarstw domowych zamieszkujących wspólnie z jednym gospodarstwem. 600200 to liczba gospodarstw domowych zamieszkujących wspólnie z dwoma gospodarstwami.

8.2. Zamieszkiwanie w pomieszczeniu z niestandardową umową najmu lub podnajmu (z wyłączeniem squattingu).

93316 to liczba gospodarstw domowych zamieszkujących w mieszkaniach z „innym tytułem prawnym”. W tej kategorii ujęte są gospodarstwa domowe zajmujące mieszkania bez żadnego tytułu prawnego jako tzw. dzicy lokatorzy. Nie wiadomo jednak, jaki dokładnie odsetek podanej liczby stanowią. Pozostałe „inne tytuły prawne” to:

- przebywanie w budynkach stanowiących własność instytucji wyznaniowych,
- za pomoc w gospodarstwie domowym, np. za opiekę nad chorym lub dziećmi, za korepetycje,
- za świadczenie pracy w gospodarstwie rolnym lub w innej działalności gospodarczej prowadzonej przez właściciela mieszkania lub domu,

- jako pomoc charytatywna dla osoby (rodziny), która znalazła się w trudnej sytuacji, mieszkaniowej, za opiekę nad mieszkaniem,

Z obserwacji Pomorskiego Forum Wychodzenia z Bezdomności wynika, że wiele osób pierwotnie uznawanych za bezdomne zamieszkujące na dziko (*sleeping rough*) w altankach na terenie ogródków działkowych bardzo zadomowiło się w zajmowanych miejscach podnosząc ich standard. Pierwotne budki na narzędzia z pokojem do zjedzenia kanapek przeobraziły się w małe domki z podstawowym wyposażeniem niezbędnym do codziennego mieszkania. Osoby mieszkające w takich altankach należy uznać za wykluczone jedynie z prawnej domeny koncepcyjnej definicji FEANTSA, chociaż wiele z nich korzysta z altanek posiadając przyzwolenie właścicieli.

9. Zamieszkiwanie w lokalu z nakazem eksmisji.

9.1. Lokatorzy z nakazem eksmisji, 9.2. Lokatorzy z nakazem zwrotu mienia

Eksmisja w Polsce jest orzekana wyłącznie przez sąd. Rozróżnia się dwa rodzaje eksmisji. Po pierwsze tzw. eksmisja kodeksowa orzekana wyłącznie przez sąd okręgowy w wyniku postępowania rozwodowego lub separacyjnego na podstawie odpowiednich paragrafów Kodeksu Rodzinnego i Opiekuńczego. Po drugie tzw. eksmisja administracyjna orzekana wobec osób, które nie wywiązują się z warunków najmu/przebywania w mieszkaniach np. nie płacą czynszu, dotkliwie zakłócają spokój lokatorów itd. na podstawie Ustawy z dnia 2 lipca 1994r o najmie lokali mieszkalnych i dodatkach mieszkaniowych. Po wydaniu sądowego nakazu eksmisji wyrok jest wykonywany przez komorników sądowych. Eksmisja może być wykonywana w miesiącach zimowych (od 1 listopada do 31 marca) jedynie w stosunku do osób znęcających się nad rodziną oraz osób, które mimo wskazania nowego lokalu nie przeprowadziły się do niego.

W wyroku nakazującym eksmisję sąd musi orzec o uprawnieniu do otrzymania lokalu socjalnego przez eksmitowanego bądź o braku takiego uprawnienia. Sąd jest zobowiązany do zbadania sytuacji eksmitowanych osób i stwierdzenia czy zachodzą przesłanki do otrzymania takiego lokalu. Decyzję podejmuje biorąc pod uwagę np. dotychczasowy sposób korzystania z lokalu przez najemcę, jego sytuację materialną i rodzinną. Jeżeli sąd przyzna takie uprawnienie, eksmisja może być wykonana dopiero wtedy, gdy gmina, na terenie której osoba jest zameldowana zapewni stosowny lokal. W praktyce gminne zasoby lokali socjalnych są bardzo ubogie i aby je otrzymać trzeba czekać w wieloletnich kolejkach, co powoduje, że nakazy eksmisji do lokali socjalnych nie są wykonywane.

Do lutego 2005 roku ustawa dopuszczała tzw. eksmisję na bruk, czyli wykonanie wyroku eksmisyjnego w stosunku do osób nie posiadających alternatywnego miejsca zamieszkania. Powodowało to wiele protestów, przed którymi ustawodawca chronił się poszerzając katalog osób wyłączonych z działania tego przepisu (osoby niepełnosprawne, kobiety ciężarne i samotne matki i osoby bezrobotne). Od 5 lutego 2005 roku nie można wykonać wyroku eksmisyjnego donikąd – gmina jest zobowiązana zapewnić pomieszczenie zastępcze. Pomieszczenie musi znajdować się w tej samej lub pobliskiej miejscowości. Na każdego domownika i samego eksmitowanego powinno przypadać co najmniej 5 m² powierzchni mieszkalnej. W lokalu powinien być dostęp do: wody, ustępu (może znajdować się poza budynkiem), światła naturalnego, prądu, ogrzewania. Ściany nie mogą być zawilgocone, a eksmitowany musi mieć możliwość zainstalowania kuchenki (lub innych urządzeń) do gotowania posiłków. Wprowadzenie kategorii pomieszczenia zastępczego to tak naprawdę próba ukrycia możliwości orzekania tzw. eksmisji na bruk. Osoby z pomieszczeń zastępczych szybko trafiają do schronisk, chociaż teoretycznie ustawa nie zezwala na eksmisje do noclegowni ani schronisk.

W statystykach Ministerstwa Sprawiedliwości figurują następujące dane dotyczące eksmisji:

- Eksmisje kodeksowe z lokali użytkowych w 2004 roku: 824 wydanych, 802 wykonanych, 325 pozostało do wykonania.
- Eksmisje kodeksowe w 2004: 33 976 wydanych, 33 872 wykonanych, 16 878 oczekujących na wykonanie.
- Eksmisje administracyjne w 2004: 7181 wydanych, 8045 wykonanych, 10 656 oczekujących na wykonanie.
- W tym eksmisje na bruk w 2004 roku: 4359 wydanych, 5264 wykonanych, 7137 oczekujących na wykonanie.

10. Zagrożenie przemocą

10.1. Mieszkający pod groźbą przemocy ze strony partnera lub członka rodziny (statystyki policji).

W 1999 roku Policja rozpoczęła wdrażanie procedury „Niebieskie karty”. Jest to procedura używana przy każdej interwencji policji we wszystkich przypadkach stosowania przemocy przez silniejszych członków rodziny wobec słabszych. Procedura została opracowana we współpracy z państwowymi i pozarządowymi instytucjami zajmującymi się przeciwdziałaniem zjawisku. Jej celem jest między innymi zwiększenie efektywności pracy policji, która jako pierwsza ma kontakt z przemocą w domu oraz gromadzenie dokumentacji i dostarczanie statystyk pomocnych przy planowaniu działań prewencyjnych. Dzięki „Niebieskim kartom” ofiary przemocy otrzymują pomoc nie tylko podczas zajścia, ale również po nim.

Wszystkie interwencje dokumentowane są za pomocą dwóch kwestionariuszy. Karta „A” pozwala na udokumentowanie sytuacji mogących zaistnieć na miejscu zdarzenia oraz podejmowanych podczas interwencji działań. Zawiera również zapis, dotyczący wyrażenia zgody przez ofiarę przemocy na udostępnienie jej danych osobowych instytucjom rządowym i organizacjom pozarządowym, zajmującym się pomocą osobom pokrzywdzonym. Karta „B”, to informacja dla ofiar przemocy z katalogiem przestępstw popełnianych najczęściej na szkodę osoby najbliższej oraz na bieżąco aktualizowanymi danymi kontaktowymi instytucji świadczących pomoc.

Rejestracja interwencji przez policję jest uporządkowana według paragrafów kodeksu karnego dotyczących przemocy domowej. Jest ich kilka min. stosowanie przemocy, groźenie przemocą, długotrwałe znęcanie się nad bliską osobą, wymuszanie z użyciem przemocy i doprowadzanie do czynności seksualnych. Liczby prezentowane są jako wykroczenia z określonego artykułu. Następnie na podstawie danych zebranych w niebieskich kartach ustalana jest liczba ofiar przemocy w rodzinie oraz liczba interwencji policji dotyczących przemocy domowej. Według danych publikowanych na stronach Komendy Głównej Policji w 2004 roku liczba ofiar przemocy domowej stwierdzonych w ramach procedury „Niebieskie Karty” to 150266, z czego 88380 to kobiety a 35137 to dzieci poniżej 13 roku życia. W 2004 roku miało miejsce 610941 interwencji domowych, z czego 92495 dotyczyło przemocy w rodzinie. Statystyki dostępne są na stronach internetowych Komendy Głównej Policji dla lat 1999-2004.

Według badania „Aktualne problemy i wydarzenia”⁵ przeprowadzonego przez Centrum Badania Opinii Publicznej na początku stycznia 2005 roku na reprezentatywnej próbie losowej dorosłych Polaków, 6% respondentów przyznaje, że spotkało się z atakami przemocy w domu. 12% twierdzi, że przynajmniej raz zostało uderzonych przez współmałżonka (partnera, partnerkę) podczas kłótni; połowa osób z tej grupy przynajmniej kilkakrotnie padła ofiarą agresji. Niemal tyle samo badanych (11%) przyznaje, że zdarzyło im się uderzyć współmałżonka (partnera, partnerkę).

Kategoria koncepcyjna **NIEODPOWIEDNIE ZAKWATEROWANIE 11-13**

11. Konstrukcje tymczasowe

11.1. Domy na kółkach/przyczepy kempingowe (nie będące zakwaterowaniem wakacyjnym).

Wydaje się, że odpowiednie dane nie są dostępne. Co prawda, w definicji miejsc niemieszkalnych stosowanej podczas Narodowego Spisu Ludności i Mieszkań w 2002 roku wśród wielu takich miejsc wymieniono również przyczepy kempingowe i karawany, jednak oddzielne statystyki dla tego rodzaju miejsca pobytu nie są dostępne.

11.2. Nielegalne zajmowanie przestrzeni: podróżnicy, romowie, cyganie

Brak danych. Spis powszechny wykazał, że w Polsce mieszka 12 731 osób deklarujących narodowość Romską, jednak liczba ta ma niewiele wspólnego z osobami zamieszkującymi na dziko tereny otwarte.

11.3. Nielegalne zajmowanie budynków czyli squatting

⁵ Przemoc i konflikty w domu komunikat z badań 2005, CBOS, Michał Wenzel

Obecnie nie są dostępne systematyczne dane na temat liczby squattów i ich mieszkańców w Polsce, choć niewątpliwie istnieje ich kilkanaście, o czym wiadomo min. z relacji prasowych i informacji zawartych na stronach internetowych (kilka squattów posiada własne strony i regularnie je aktualizuje). Mieszkańcy najsłynniejszego w Polsce squattu Rozbrat w Poznaniu definiują go w następujący sposób: „Skłot to pustostan, z reguły w fatalnym stanie, zajęty przez grupę ludzi, która remontuje go, po czym w nim zamieszkuje tworząc w oparciu o niego swoistego rodzaju społeczność. Skłot staje się dla nich domem.”

Strona www.squat.net/pl podaje linki do stron pięciu squattów na terenie Polski (Poznań, Warszawa, Częstochowa, Wrocław, Białystok, Gliwice), przy czym w wymienionych miastach funkcjonuje zazwyczaj kilka squattów. Dane o liczbach mieszkańców poszczególnych squattów nie są publikowane. Na rozbracie uważanym za największy squatt mieszka obecnie 19 osób (w tym 2 małych dzieci). We Wrocławiu w 3 squattach mieszka 21 osób a w Centrum Kultury które jest byłym squattem podarowanym mieszkańcom przez miasto mieszka 5 osób. Cytowane liczby pochodzą od mieszkańców Rozbratu.

12. Mieszkania substandardowe

12.1. Zamieszkane lokale nie nadające się do zamieszkania według ustawowego standardu krajowego.

W raporcie GUS „Mieszkania 2002” znajduje się zestawienie dotyczące liczby osób mieszkających w „substandardowych” warunkach mieszkalnych. Warunki substandardowe podzielono na trzy kategorie:

Kategoria pierwsza – wyodrębniona ze względu na zły stan techniczny budynku; zaliczono tu:

- mieszkania w budynkach wybudowanych przed rokiem 1979, z liczbą mieszkań 1 i z 1 izbą,
- mieszkania w budynkach wybudowanych przed rokiem 1945, bez kanalizacji,
- mieszkania w budynkach wybudowanych przed rokiem 1971, bez wodociągu.

Kategoria druga – wyodrębniona ze względu na niedostateczne wyposażenie mieszkania w instalacje; obejmuje ona mieszkania bez ustępu, ale z wodociągiem oraz mieszkania bez ustępu i bez wodociągu, znajdujące się w budynkach nie zaliczonych do pierwszej kategorii;

Kategoria trzecia – wyodrębniona została ze względu na nadmierne zaludnienie, obejmuje mieszkania, w których na 1 pokój przypadało 3 i więcej osób na pokój z mieszkań nie zaliczonych do kategorii pierwszej i drugiej.

Razem we wszystkich kategoriach mieszkań substandardowych w 2002 roku zamieszkiwało 6481200 osób, co stanowi 17,1% ogółu ludności zamieszkałej. Z tego 20,1% osób zamieszkiwało w mieszkaniach z kategorii pierwszej, 41,1% w kategorii drugiej i 38,8% w kategorii trzeciej.

13. Skrajne przeludnienie

13.1. Osoby zamieszkujące poniżej krajowej normy skrajnego przeludnienia

Nie wiem czy istnieje coś takiego jak narodowa norma przeludnienia, jednak za pewną wskazówkę mogą posłużyć normy, które muszą spełniać lokale socjalne. Lokal socjalny to mieszkanie o obniżonym standardzie, wynajmowane na ściśle określony czas, za które płaci się niski czynsz. Powierzchnia użytkowa na osobę nie może być mniejsza niż 10 m², jeśli mieszkaniowiec jest samotny, a jeśli mieszka z kimś to na każdą kolejną osobę musi przypadać po 5m². Każda gmina jest zobowiązana do zapewnienia lokali socjalnych wszystkim osobom, których nie stać na płacenie czynszu na wolnym rynku i w lokalach komunalnych gdzie wysokość czynszu jest regulowana przez gminę.

Według danych z raportu Mieszkania 2002 liczba osób zamieszkałych na stałe, na które przypada 7m² i mniej powierzchni użytkowej mieszkania to 225828. Spośród ogółu ludności zamieszkałej 0,9% przebywa w warunkach, w których na osobę przypada 5m² i mniej powierzchni użytkowej.

Kolejną statystyką istotną z punktu widzenia szacowania wielkości populacji żyjącej w warunkach przeludnienia jest liczba osób, na które przypada jedna izba mieszkania (izbą są pokoje i kuchnie, z bezpośrednim dostępem do światła dziennego). 2,3% wszystkich osób zamieszkałych mieszkało w warunkach, w których na izbę przypada trzy i więcej osób. 8,6% zamieszkałych mieszkało w warunkach, w których na izbę przypada od dwóch do 2,99 osób. Liczba osób zamieszkujących w mieszkaniach uznawanych w raporcie Mieszkania 2002 za przeludnione, czyli, w których na jedną izbę przypada 2 i więcej osób to 7,2 mln. Liczba ta zmniejszyła się w porównaniu ze stanem z 1988 r. o ponad 2,1 mln.

Według obydwu wskaźników znacząco więcej osób mieszka w warunkach przeludnienia na wsi niż w mieście. Obydwa wskaźniki pokazują zmniejszenie liczby ludności zamieszkałej w warunkach przeludnienia w stosunku do 1988 roku. Przeciętna powierzchnia użytkowa wzrosła od tego czasu z 17,1 do 21,1m² na osobę.